

налагодження прогресуючої економічної структури, виступає освітній комплекс суспільства. Коли транзитивна економіка наслідуює і впроваджує прогресивні механізми, інститути і технології, то освітній комплекс має завдання обслуговувати ці процеси, забезпечуючи економіку відповідними трудовими ресурсами, навіть більше – він продукує інтелектуально-інноваційний капітал, підживлюваний молодіжною пасіонарною ініціативою змінювати світ.

Висновки. За умов виваженої державної стратегії та економічної політики в умовах ринкової транзиції освітній комплекс може відіграти ключову роль у проведенні реформ і нормалізації економіки. Він здатний продукувати інноваційні знання і забезпечувати ринок праці висококваліфікованою, конкурентоспроможною робочою силою. Водночас, професорсько-викладацькі колективи залишаються осередками культури, духовності та поширення етико-естетичних цінностей.

Література

1. Алексеев Ю. Україна: освіта і держава (1987-1997) / Ю. Алексеев. – К. : Вид-во "Експрес-об'ява", 1998. – 110 с.
2. Балабанова Н. Суспільство знань та інновацій: шлях до майбутнього України / Н. Балабанова. – К. : Вид-во "Арістей", 2005. – 104 с.
3. Каленюк І.С. Економіка освіти / І.С. Каленюк. – К. : Вид-во "Знання України", 2005. – 316 с.
4. Кудін В.О. Освіта в інформаційному суспільстві / В.О. Кудін. – К. : Вид-во "Республіка", 1998. – 152 с.
5. Луговий В.І. Управління освітою : навч. посібн. / В.І. Луговий. – К. : Вид-во УАДУ, 1997. – 302 с.
6. Лукінов І. Економічна наука й освіта в національних інтересах держави / І. Лукінов // Економіка України : політико-економічний журнал. – 1999. – № 11. – С. 4-10.
7. Ніколаєнко С.М. Стратегія розвитку освіти України: початок XXI століття / С.М. Ніколаєнко. – К. : Вид-во "Знання", 2006. – 253 с.

Башиянын Г.И., Свицков О.М., Панчишин Т.В., Шморгай М.Б. Значение образования в стратегии развития переходной системы экономики

Исследованы модель функционирования и механизм развития высшего учебного заведения. Проанализированы основные расхождения в функционировании образовательного комплекса в развитых постиндустриальных и переходных пост социалистических странах. На примере Дрогобычского государственного педагогического университета имени И. Франко рассмотрена структура управления в заведениях образования как весомый фактор совершенствования функционирования и повышения эффективности образовательного комплекса.

Ключевые слова: образование, образовательный комплекс, высшее учебное заведение, образовательные услуги, экономика, информация, знание.

Bashnyanyn G.I., Svincov O.M., Panchyshyn T.V., Shmorgay M.B. Importance of education in the development strategy of transitional system of economy

The model of function and mechanism of development of school for higher education is investigated. The main differences in the functioning of the educational complex in developed post-industrial and post-socialist transition countries are analyzed. The structure of management in educational institutions as an important factor of improving the functioning and increasing of efficiency of the educational complex is considered in the example of Drohobych State Pedagogical University named after I. Franko.

Keywords: education, educational complex, school for higher education, educational services, economy, information, knowledge.

УДК [332.122:338.43]:330.342.146 *Доц. П.П. Гаврилко¹, канд. екон. наук*

СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ВІДРОДЖЕННЯ СЕЛА

Соціальний аспект є одним з основних, який потрібно бути врахувати під час розроблення концептуальної моделі відродження українського села. У статті виявлено причини погіршення рівня життя і соціальної захищеності селян та шляхи їхнього покращення.

Ключові слова: сільське господарство, трудові доходи, безробіття, соціальна інфраструктура, трудові ресурси, рівень заробітної плати.

Вступ. В економіці України сільське господарство посідало одне з провідних місць. Однак у процесі здійснення сучасних аграрних перетворень в Україні допущено прорахунки. Наслідком цього стали занепад сільського господарства, виїзд за кордон сільських працівників, руйнація підприємств і закладів соціальної сфери села. Усе це – взаємопов'язаний ланцюг проблем, і якщо їх своєчасно не вирішувати, то економічне, соціальне напруження можуть зумовити ускладнення на селі. У зв'язку з цим однією з найважливіших проблем вітчизняної економіки стала проблема опрацювання механізму відродження сільського господарства.

Дослідження проблем відтворення у сільському господарстві проводили В.Г. Андрійчук, А.О. Заїнчковський, О.В. Крисальний, І.І. Лукінов, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук, О.В. Шубравська та інші. Однак, переважна більшість економічних та організаційних проблем залишаються не вирішеними і потребують подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. Одним з основних завдань відродження українського сільського господарства є забезпечення сталого економічного та соціального розвитку села, сільської місцевості на основі не тільки розвитку високomeханізованого, конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва, але й створення нових робочих місць у сфері виробництва екологічно чистих продуктів, охорони навколишнього середовища і природних ландшафтів тощо [1, с. 60].

Однією з найбільших втрат, допущених в Україні за роки загальноекономічної кризи, стало значне погіршення рівня життя і соціальної захищеності селян. Погіршення соціальної ситуації на селі відбувалося швидше, порівняно з містами. Це зумовлено такими обставинами:

- рівень соціального життєзабезпечення села (зокрема в частині розвитку соціальної інфраструктури) набагато відставав від відповідних показників у всіх інших сферах виробництва;
- систему соціального розвитку сільського господарства значною мірою формували й утримували сільгоспідприємства. Але аграрна криза обмежила їх можливості в підтримці соціальної сфери, набутого рівня соціального забезпечення селян;
- стан соціальної сфери села почав швидшими темпами погіршуватися після підпорядкування її сільським радам, які не мали на це необхідного фінансування та можливостей забезпечувати освоєння нових для них функцій. Тому рівень соціального стану села значно знизився [5, с. 2-77].

¹ Ужгородський навчальний центр Київського національного торговельно-економічного університету

Негативний стан природного відтворення сільських трудових ресурсів підтверджують показники питомої ваги населених пунктів, у яких смертність значно перевищує народжуваність. У сільських населених пунктах спостерігають природне скорочення населення.

Фактори, що формують "поле здоров'я" сучасної людини: спосіб життя, умови навколишнього середовища, спадковість, стан охорони здоров'я [1, с. 216]. Основними причинами зростання захворюваності є погіршення екологічного стану навколишнього середовища, зниження життєвого рівня сільського населення, незбалансованість харчування, особливо дітей та осіб похилого віку, зниження рівня забезпечення селян комунально-побутовими послугами, руйнація старої системи охорони здоров'я населення та недоступність для селян через їх неплатоспроможність до медичних закладів ринкового типу, збільшення стресових ситуацій через безробіття, неналежне пенсійне забезпечення тощо.

Негативним у розвитку соціальної інфраструктури є недостатня забезпеченість сіл фельдшерсько-акушерськими пунктами, більшість яких вже морально та фізично зношені та функціонують на неналежному рівні. Особливе місце посідає недостатнє забезпечення сіл дитячими дошкільними закладами. Низькою є якість сільської шкільної освіти, наявність та введення в експлуатацію освітніх закладів, що значно обмежує подальшу професійну підготовку населення.

З метою покращення становища повинна змінитися позиція держави щодо оздоровлення соціальної інфраструктури на селі, насамперед навчального призначення. Потрібно розробити програму введення в дію нових шкіл. Ще одним напрямом є використання методу "народної будови" [2, с. 120-123]. При цьому значні грошові суми економлять завдяки широкій участі в будівельних роботах місцевих жителів, які зацікавлені у тому, щоб у селах були школи, і добровільно відпрацьовують без оплати по кілька робочих днів. Незадовільні соціально-побутові умови життя на селі є однією з причин того, що з випускників шкіл, котрі здобули вищу та середню спеціальну освіту, на роботу в село повертається тільки 1-5 %. Цю проблему успішно вирішують завдяки будівництву житла, виділенню пільгових кредитів молодим сім'ям [3, с. 24]. На сьогодні актуальною є проблема житла.

Характерною особливістю, яка супроводжує негативні тенденції в сільському господарстві, є зниження рівня заробітної плати агропрацівників. Рівень заробітної плати в сільському господарстві впливає на розвиток селянина, на рівень його економічної культури, освіченості та на рівень життя загалом. Заробітна плата в сільському господарстві з кожним роком неухильно знижується. Низький рівень трудових доходів селян призвів до кризи мотивації трудової діяльності, наслідком чого є невисока трудова активність, неповне використання трудового потенціалу. Тому останніми роками в галузях сільської економіки відбувається процес звуження зайнятості, зростання безробіття, особливо прихованого.

Зростання рівня безробіття поряд з іншими факторами призвело до істотних змін у структурі використання трудових ресурсів у виробничій сфері. Зниження потреби у працівниках на сільськогосподарських підприємствах зумовило перерозподіл зайнятих у суспільному секторі сільськогосподарського виробництва та в особистих селянських господарствах. Отже, ще однією характерною особливістю сучасного розвитку села є експорт трудових ресурсів. Сьогодні значна частка населення села виїхала за кордон на роботу.

По-перше, на роботу за кордон їдуть найбільш активні, професійно підготовлені та кваліфіковані працівники, і вітчизняне сільське господарство втрачає частину продуктивних трудових ресурсів, в яку були інвестовані значні ресурси.

По-друге, через недовикористання трудових ресурсів високого рівня підготовленості та кваліфікації подовжується час виходу сільськогосподарської сфери із затьяжної кризи, а економіка зазнає втрат через недоодержання валового національного продукту.

По-третє, у багатьох сім'ях діти ростуть без материнської уваги, втрачається традиційний для краю характер родинних зв'язків, а в окремих випадках призводить до руйнування сімей.

Отже, на селі в соціальному відношенні ситуація несприятлива. Причин, які призвели село до такого стану, є безліч як об'єктивних, так і суб'єктивних. Для того, щоб ситуація почала змінюватися на краще, необхідно перейти до формування концепції системного відродження сільськогосподарського виробництва і сільської місцевості. Досягнення цієї мети можливе лише за умови поєднання державної соціальної політики щодо сільського господарства, її регіональних адміністративних утворень, сільських (селищних) рад і безпосередньо агроформувань усіх типів.

З метою підвищення зайнятості сільського населення потрібні приймати відповідні програми, в яких мають бути розроблені конкретні заходи, а саме: сприяння підприємству, розвитку гнучких форм зайнятості, створення нових робочих місць; сприяння поверненню населення до праці і його продуктивній зайнятості; забезпечення додаткових гарантій зайнятості для окремих категорій громадян; організація громадських робіт; професійна орієнтація, підготовка та перепідготовка незайнятого населення тощо.

Вагомим важелем соціальної політики має бути здійснення системи заходів із приводу підтримки соціально незахищених верств селян на основі як відповідних загальнодержавних, так і місцевих заходів. Основним з них буде поглиблення адресності соціальної допомоги з тим, щоб забезпечити гарантований сукупний дохід. Одним із важелів досягнення цієї мети стане підвищення орендної плати за землю і майно. Важливими завданнями соціальної політики на селі є прискорений розвиток та розширення масштабів житлового будівництва. З цією метою на селі повинна бути розроблена цільова програма, згідно з якою у селах за рахунок пільгових кредитів будуватимуть житлові будинки.

Охорона здоров'я повинна переорієнтуватися на посилення профілактичних заходів, запобігання інфекційним захворюванням тощо. Окремо мають здійснюватися системи заходів щодо зміцнення системи охорони праці, зниження на сільськогосподарських роботах травматизму. Пріоритетною залишається також первинна медико-санітарна допомога, насамперед громадянам похилого віку. У частині розвитку освіти має розширюватися будівництво сільських шкіл, повинна отримати розвиток цільова програма їх комп'ютеризації.

Відродження і подальший розвиток села, соціальної системи сільських поселень сприятиме утворенню сімейних підприємств, зміцненню сім'ї, підвищенню її спроможності та відповідальності її членів. Отже, здійснення розглянутих вище та інших заходів припинить руйнування соціальної сфери сільських поселень, стабілізує розвиток їх соціальних систем.

Висновки. У системі відродження сільського господарства пріоритетним є соціальний розвиток села, який спрямований на досягнення соціальних стандартів та нормативів щодо умов проживання сільського населення, збереження селянства як носія культури і духовності українського народу.

Відродження аграрної економіки зумовлює відповідні зміни у формах господарювання на селі, серед яких рівноправну роль будуть відігравати підприємства різних форм власності та господарювання за належної підтримки з боку держави.

Література

1. Бородіна О.М. Людський капітал на селі: наукові основи, стан, проблеми розвитку / О.М. Бородіна. – К. : Вид-во ІАЕ УААН, 2003. – 277 с.
2. Брус В.Х. Будівництво шкіл методом "народної будови" // Проблеми економіки Агрпромишлого комплексу і формування його кадрового потенціалу : кол. монографія / за ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева. – У 2-ох т. – К. : Вид-во ІАЕ. – 2000. – Т. 1. – 732 с.
3. Ніконова Р. Чи відродиться радість сільських новосіль / Р. Ніконова // Соціальний захист. – 2005. – № 12. – С. 22-25.
4. Сучасна аграрна політика України: проблеми становлення / П.Т. Саблук, І.І. Лукинов, В.В. Юрчишин та ін. / за ред. П.Т. Саблука, В.В. Юрчишин. – К. : Вид-во Ін-ту аграрної економіки УААН, 1996. – 664 с.
5. Шубравська О.В. Чинники та індикатори сталого розвитку агросфери / О.В. Шубравська // Економіка АПК : міжнар. наук.-виробн. журнал. – 2005. – № 12. – С. 15-20.

Гаврилко П.П. Социальные предпосылки возрождения села

Социальный аспект является одним из основных, который должен быть учтен при разработке концептуальной модели возрождения украинского села. Обнаружены причины ухудшения уровня жизни и социальной защищенности крестьян и пути их улучшения.

Ключевые слова: сельское хозяйство, трудовые доходы, безработица, социальная инфраструктура, трудовые ресурсы, уровень заработной платы.

Gavrylko P.P. Social pre-conditions of revival of village

A social aspect is one of basic, which must be taken into account at development of conceptual model of revival of the Ukrainian village. In the article found out reasons of worsening of standard of living and social protected of peasants and ways of their improvement.

Keywords: agriculture, earned incomes, unemployment, social infrastructure, labour resources, wage level.

УДК 331.461:314.17(477.83)

Викл. Ю.Б. Феленчак, канд. екон. наук –
Львівський ДУ фізичної культури

АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІ ПРОХОДЖЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Розглянуто особливості формування сучасної демографічної ситуації у Львівській області у часовому аспекті. Проаналізовано показники природного і механічного руху населення у територіальному аспекті, визначено основні причини їх формування та динаміки у міських поселеннях та сільській місцевості. Здійснено порівняння показників природного і механічного руху населення серед чоловічого і жіночого населення області. Охарактеризовано розподіл населення за шлюбним станом.

Ключові слова: демографічна ситуація, народжуваність, смертність, шлюбність, розлучуваність, міграційна активність.

Демографічна ситуація в загальних рисах характеризує рівень соціально-економічного становища будь-якої країни. Демографічні процеси є не тільки результатом суспільного розвитку держави, але й виступають впливовим чинником її економічного, політичного та інтелектуального зростання. Особливості проходження демографічних процесів відображають взаємозв'язок досягнутого рівня суспільного розвитку держави з кількісними та якісними характеристиками її населення (чисельністю, статеві-віковою і сімейною структурами, станом здоров'я, динамікою народжуваності та смертності, інтенсивністю і напрямками міграційних потоків та ін.).

Актуальність дослідження проблем, пов'язаних із формуванням демографічної ситуації у нашій державі, зростає з кожним роком. Посилення негативних тенденцій у проходженні демографічних процесів, які спостерігаються протягом усього періоду незалежності України, відобразилося у різкому скороченні чисельності населення, спричиненого зниженням народжуваності та підвищенням рівнів захворюваності та смертності. Перелічені фактори зумовлюють формування втрат демографічного потенціалу, що негативно позначається на загальноекономічній ситуації у державі та створює істотну загрозу для її майбутнього.

Мета нашого дослідження полягає у вивченні особливостей формування і тенденцій подальшого розвитку демографічної ситуації у межах Львівської області. Як інформаційну базу дослідження були використані дані Державної служби статистики України та Головного управління статистики у Львівській області.

На сучасному етапі досліджень існує потужний науковий досвід вивчення демографічної проблематики. Особливості формування демографічної ситуації та її вплив на формування різноманітних аспектів соціально-економічного потенціалу висвітлено у працях С.І. Пирожкова, Е.М. Лібанової, В.С. Стешенко, Ф.Д. Заставного, Л.Т. Шевчук та інших учених. Однак, враховуючи динамічний характер функціонування демографічної сфери загалом, окремі аспекти її формування потребують періодичного вивчення.

Під демографічною ситуацією розуміють "стан демографічних процесів, складу і розміщення населення в який-небудь час на певній території" [1, с. 311]. Проходження демографічних процесів відбувається у тісному взаємозв'язку з подіями природного, економічного або політичного характеру, які, впливаючи на соціальний стан суспільства, відображаються у зміні демографічних показників регіону чи держави загалом.

У світовому рейтингу за показником чисельності населення Україна у 2011 р. посідала 29 місце, за рівнем народжуваності – 197 із 228 можливих, після Росії, Польщі, Білорусі, а за рівнем смертності – 3, поступаючись тільки Південній Африці та Росії [5]. Таким чином, протягом останніх років відбулося значне погіршення цих показників і темпи депопуляції населення нашої країни призупинити практично неможливо. Для порівняння, ще у 2007 р. за чисельністю населення наша країна була 26-ю, а за рівнем народжуваності та смертності – відповідно 127 та 21.

Протягом останніх десятиріч у нашій країні спостерігається стала тенденція до зменшення чисельності її населення – у 1991-2011 рр. кількість постійного населення України скоротилася більше, ніж на 6 млн осіб і на